

УДК 378.016:[614.8+331.45]

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ю. В. Пліско, Ю. Пасечник

Стаття виявляє важливість викладання дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності та охорони праці» (ОБЖД та ОП) у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Зазначає зв'язок з іншими загально-університетськими дисциплінами, нормативно-правовою базою в галузі безпеки життєдіяльності людини, що забезпечує на законодавчому рівні актуальність викладання курсу та його призначення. У науковій розвідці порушено основні проблеми викладання курсу, чинники, що сприяють поліпшенню засвоєння матеріалу, завдання, а також класичні підходи до викладання. Розглянуто способи вдосконалення методики викладання та запропоновано інший підхід до вивчення студентами курсу «ОБЖД та ОП».

Стаття висвітлює курс «ОБЖД та ОП», як область наукових знань, що охоплює теорію і практику захисту людини від небезпечних і шкідливих факторів у всіх сферах людської діяльності, збереження безпеки і здоров'я в середовищі існування. У всіх державних освітніх стандартах, практично всіх напрямків вказано, що при знайомстві з дисципліною «ОБЖД та ОП» студенти повинні опанувати такою компетенцією як «володіння основними методами захисту виробничого персоналу і населення від можливих наслідків аварій та катастроф техногенного та природного характеру».

Мета і завдання дисципліни: озброїти студентів теоретичними знаннями і практичними навичками, необхідними для ідентифікації небезпечних і шкідливих чинників природного і антропогенного походження в будь-яких умовах; навчити грамотно застосовувати існуючі способи захисту від небезпек; ознайомити студентів з основними методологічними підходами до прогнозування виникнення та оцінювання наслідків надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, професійна підготовка, нещасні випадки, методика викладання.

Постановка проблеми. На сьогодні у вищих навчальних закладах України порушують низку проблем, пов'язаних з викладанням курсу

«ОБЖД та ОП», зумовлених реформуванням системи вищої освіти, прийняттям нової редакції Закону України «Про освіту», а також інших, не менш важливих, документів. У травні 2014 року Кабінет Міністрів України скасував спільний наказ МОН та МНС «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України». Проте потреба в ознайомленні студентів ВНЗ із засадами та нормами «безпеки життя» залишається.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У наукових працях сучасних дослідників з безпеки життєдіяльності й охорони праці трапляються спроби висвітлення реформування освіти в галузі вище зазначених дисциплін та їх викладання у ВНЗ України. Так, питання вивчення студентами ВНЗ «БЖД та ОП» порушували І. Зверева, Л. Коваль, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Поліщук, С. Хлебик, О. Янкових та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наукові й соціальні дослідження в різних країнах свідчать, що першопричина надзвичайних ситуацій (НС) техногенного й природного характеру – це недостатня компетентність осіб, які ухвалюють управлінські рішення з попередження НС і ліквідації їх наслідків, а також невміння населення правильно діяти в умовах НС, що й спонукає до написання репрезентованої статті.

Постановка завдання. Мета статті – окреслити нагальну потребу й важливість викладання курсу «Основи безпеки життєдіяльності та охорони праці» у ВНЗ України. Деталізувати структуру викладання цієї дисципліни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поширення кризових явищ у сучасних надскладних умовах професійної діяльності викладачів, учителів, педагогів, фахівців спеціальної освіти, соціальних працівників вимагає усвідомлення необхідності вивчення загально-університетського курсу «ОБЖД та ОП» майбутнім діячем освіти, що надасть у подальшому житті змогу зменшити ризик безпеки в побуті та професійній діяльності.

Посередником у регулюванні міжособистісних стосунків у будь-якій галузі зайнятості є держава, тому питання з охорони праці на підприємстві, безпеки в побуті тощо закріплено законодавчо, їхнім підґрунтям є положення Конституції України, зокрема статті 43, 45, 46, 49, 50, 53, 56, 64, якими гарантуються права громадян на відпочинок, працю, охорону здоров'я, медичну допомогу, соціальне забезпечення, страхування та інше (Охорона праці, 2007, с. 10).

Нормативно правова база в галузі безпеки життєдіяльності людини (за Конституцією України) забезпечується законами України: «Про основи

національної безпеки» від 19 червня 2003 р. за № 964; «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 08 червня 2000 р. за № 1809; «Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці» від 21 грудня 2002 р. за № 229; «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р. за № 1550; Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» від 12 березня 2001 р.; а також навчальною програмою нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності» для вищих закладів освіти від 04 грудня 1998 р.; навчальною програмою нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності» для студентів вищих навчальних закладів освітніх рівнів «неповна вища освіта» та «базова вища освіта» усіх спеціальностей (2002 р.); навчальною програмою нормативної дисципліни «Цивільна оборона» для студентів вищих навчальних закладів освітнього рівня «спеціаліст» та «магістр» усіх спеціальностей (2002 р.); навчальною програмою нормативної дисципліни «Основи охорони праці» для вищих закладів освіти (1997 р.).

Статистичні результати свідчать, що 73% нещасних випадків та аварій на виробництві сталися з організаційних причин і тільки 14% – з технічних, 13% – із психофізіологічних. Тобто умови сучасного життя вимагають усвідомлення особистістю, як правильно поводитися за будь-якої надзвичайної ситуації.

Безпека життєдіяльності (БЖД) – наука, що вивчає проблеми безпечного перебування людини в довкіллі в процесі різних видів її діяльності (зокрема й трудової). Ця галузь є універсальною дисципліною, бо «Охорона праці» й «Цивільна оборона» розглядають лише окремі випадки безпеки в конкретних ситуаціях. Охорона праці цікавиться людиною, яка перебуває в умовах виробництва, цивільна оборона – у надзвичайних ситуаціях, а безпека життєдіяльності у всіх життєвих обставинах (Пістун, 2000, с. 4).

Уся сукупність людської активності утворює поняття діяльності, а саме остання й вирізняє людину від інших живих істот, вона є специфічною людською формою активності, необхідною умовою існування людського суспільства. Форми діяльності різноманітні. Вони охоплюють практичні, інтелектуальні й духовні процеси, які відбуваються в побуті, громадській, культурній, виробничій, науковій та інших сферах життя (Пістун, 2000, с. 4).

Курс БЖД призначений:

– сприяти усвідомленню того, що в центрі уваги повинна бути людина, як головна цінність суспільства, та виховувати гуманне, свідоме ставлення до питань особистої безпеки та безпеки оточення в усіх сферах людських відносин;

– сформувати навички ідентифікації небезпечних і шкідливих чинників і створення сприятливих умов життєдіяльності людей на певній території;

– тримати на контролі проектування нової техніки і технологічних процесів згідно з сучасними вимогами екології з урахуванням стійкості функціонування господарських об'єктів та технічних систем;

– прогнозувати можливі умови й приймати грамотні рішення в умовах надзвичайних ситуацій щодо захисту населення та персоналу об'єктів від можливих негативних наслідків;

– забезпечити якісне засвоєння нового стереотипу поведінки людини з метою виживання в нових природних та антропогенних умовах (Пістун, 2000, с. 4–5).

Метою засвоєння курсу «Безпека життєдіяльності» у вищому навчальному закладі є формування культури людини щодо безпеки, її відповідних моральних цінностей, поглядів, поведінки; забезпечення певного стану захищеності особи завдяки формуванню необхідних знань і вмінь реагування на надзвичайні ситуації природного, техногенного, екологічного, соціального типу; формування правильної соціальної позиції щодо власної безпеки, мотивація безпечної поведінки в побуті, на виробництві.

Продовженням циклу навчальних дисциплін, розпочатих «Безпекою життєдіяльності», є «Охорона праці». Вивчення студентами цієї нормативної дисципліни у ВНЗ України передбачає Конституція України (згідно з якою, забезпечення життя та здоров'я особи є обов'язком держави, оскільки людина та її здоров'я є найбільшою цінністю), вимагає концепція ООН «Про сталий людський розвиток», а також Закони України: «Про цивільну оборону України» від 3 лютого 1993 р. № 2974-ХІІ (із змінами й доповненнями); «Про захист населення і територій в надзвичайних ситуаціях техногенного та природного характеру» від 8 червня 2000 р. № 1809-ІІІ; Положення «Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру» затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 1198.

Сучасна підготовка майбутнього фахівця задовольняє потреби особистості в загальних знаннях, але не спрямована на забезпечення умінням використовувати ці знання в професійній діяльності. Практика свідчить, що в багатьох студентів немає чітко сформованої позиції і вони не орієнтуються в складних сучасних умовах. Не можуть дати позитивної відповіді. Тому на заняттях треба ставити такі умови, щоб студенти виконували завдання свідомо, добре уявляли собі небезпечні чинники,

наводили власні приклади, життєві ситуації з безпеки життєдіяльності, застосовували набуті раніше знання на практиці.

Великих можливостей для розвитку думки надає самостійне мислення. Мета самостійної роботи студентів – підготовка компетентного фахівця з уже сформованими вміннями й навичками відтворення власних творчих ідей. Студенти прагнуть досягти грамотної передачі форм, але відсутність нових знань, необхідного досвіду, інтелектуальних якостей і творчого мислення й зумовлює труднощі. Тому з метою активізації пізнавальної діяльності студентів на заняттях необхідно використовувати такі методи навчання:

– неімітаційні (Екскурсія на виробництво з подальшим аналізом побаченого й обговоренням небезпечних умов для людини);

– імітаційні неігрові (Аналіз конкретних ситуацій дійсності, розв'язування навчальних і виробничих небезпечних моментів. Студенти самостійно завдяки пошуку різних варіантів з'ясовують невідому для себе інформацію. Перевіряється правильність результату відповідно обговорення поставленого завдання або ситуації з безпеки);

– імітаційні ігрові (Практичне навчання на підставі розгляду різноманітних проблем або випадків повсякденної дійсності з безпеки життєдіяльності).

Сутність полягає в тому, що навчальний матеріал подається студентам у вигляді проблем, а знання здобуваються в результаті практичної роботи, завдяки виправленню помилок, їм потрібно дізнатися про результати своїх дій, оцінити власну роботу. Під час розв'язування нестандартних задач, у яких немає загальних положень, у студента виникає інтерес до навчання (навчальної дисципліни). Застосовуючи різноманітні форми, впливають на активізацію (активність, розвинення мислення). Це надає можливість розуміти студентам важливість і наслідки небезпек, уміння адаптуватися до швидкозмінних умов, успішно вирішувати завдання (проблеми), формує здатність мати та вміти відстояти власну позицію. Студент набуває практичних навичок та вмінь. Отже, вивчення курсу «ОБЖД та ОП» передбачає не тільки формування високого рівня професійних знань, а й розуміння найвищої цінності людини та людського життя.

Завдання такої підготовки – оволодіти теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками, необхідних майбутньому фахівцю.

Така форма навчання курсу «ОБЖД та ОП» надає змогу майбутньому фахівцю засвоїти навички аналізу різноманітних ситуацій. Наочно увіжити особливості прийняття рішення в ситуації невизначеності, проаналізувати різні підходи до розроблення остаточного плану дій, навчитися приймати самостійне рішення на підставі аналізу ситуації, а також навчитися отримувати користь зі своїх і чужих помилок.

Висновки. Отже, вивчення курсу «ОБЖД та ОП» базується на досягненнях таких дисциплін, як: валеологія, екологія, інженерна психологія, охорона праці та цивільна оборона. Зміст курсу з огляду на чітку сформовану структуру має за мету ознайомити студентів ВНЗ із власними правами й обов'язками під час подальшого працевлаштування та безпосередньо при виконанні своїх професійних повноважень. Курс «ОБЖД та ОП» залишається в колі зацікавлення дітей шкільного віку, студентів ВНЗ та дорослого контингенту громадян.

Література

1. Жданова В. Г. Працезохоронна підготовка майбутніх фахівців з економіки на прикладі нормативної дисципліни «Основи охорони праці». *Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку*: матеріали всеукраїнської наук. практ. конф. Ірпін, 2013. С. 122–123.
2. Зоріна М. О. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2010. №8. С. 149–153.
3. Кауненко М. В. Тенденції розвитку інноваційних образовательних процессов применительно к обучению в области охраны труда. *Охрана и экономика труда*. 2011. №1. 56 с.
4. Охорона праці: навчальний посібник / за ред. В. Кучерявого. Львів : Оріяна-Нова, 2007. 368 с.
5. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / Художнє оформлення К. І. Мозгова, А. Я. Ємець. Суми : Видавництво «Університетська книга», 2000. 301 с.
6. Рябова В. Е. О дальнейшем совершенствовании профессиональной подготовки (обучения) по охране труда. *Охрана и экономика труда*. 2010. №1. 60 с.
7. Скалецький Ю. М., Бірюков Д. С., Мартюшева О. О., Яценко Л. Д. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні. Київ : НІСД, 2012. 17 с.

References

1. Zhdanova, V. Gh. (2013). Praceokhoronna pidghotovka majbutnikh fakhivciv z ekonomiky na prykladi normatyvnoji dyscypliny «Osnovy okhorony pracі» [Labor training of future specialists in economics on the example of the normative discipline «Fundamentals of labor protection»]. *Tekhnoghenno-ekologichna bezpeka Ukrainy: stan ta perspektyvy rozvytku*: materialy vseukrajins'koi nauk. prakt. konf, 122–123 (ukr).
2. Zorina, M. O. (2010). Do problemy vyznachennja aktualnosti j osoblyvostej formuvannja kuljтуры bezpeky zhyttjedijalnosti [The problem of determining the relevance and peculiarities of the formation of a safety culture of life]. *Pedagoghika formuvannja tvorchoji osobystosti u vyshhij i zaghaljnoosvitnij shkolakh*, #8, 149–153 (ukr).
3. Kaunenکو, M. V. (2011). *Tendentsii razvitiya innovatsionnykh obrazovatel'nykh protsessov primenitel'no k obucheniyu v oblasti okhrany truda. Okhrana i ekonomika*

- truda [Trends in the development of innovative educational processes in relation to training in the field of labor protection. Protection and labor economics.], # 1 (rus).
- Kucherjavyi, V. (Ed.) (2007). *Okhorona praci: navchalnyj posibnyk [Labor protection: a manual]*. Ljviv: Orijana-Nova (ukr).
 - Pistun, I. P. (2000). *Bezpeka zhyttjedijalnosti: navchalnyj posibnyk [Life safety: a manual]* (2000). Sumy: Vydavnytvo «Univertsytetsjka knygha» (ukr).
 - Ryabova, V. E. (2010). *O da'nejšem sovershenstvovanii professional'noy podgotovki (obucheniya) po okhrane truda. Okhrana i ekonomika truda [On further improvement of vocational training (training) on labor protection. Protection and labor economics.]*, # 1 (rus).
 - Skaleckij, Ju. M., Birjukov, D. S., Martjusheva, O. O., Jacenko, L. D. (2012). *Problemy vprovadzhennja kuljturny bezpeky v Ukrajinі [Problems of implementing a culture of security in Ukraine]*. Kyiv: NISD, 2012. 17 s. (ukr).

АКТУАЛЬНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА «ОСНОВЫ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОХРАНЫ ТРУДА» В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Ю. В. Плиско, Ю. Пасечник

Статья освещает важность преподавания дисциплины ОБЖД и ОТ в высших учебных заведениях. Отмечает связь с другими общеобразовательными университетскими дисциплинами, нормативно-правовой базой в области безопасности жизнедеятельности человека, обеспечивает на законодательном уровне актуальность преподавания курса и его назначение. Выделены основные проблемы преподавания курса, факторы, способствующие улучшению усвоения материала, задачи, а также классические подходы к преподаванию. Рассмотрены пути совершенствования методики преподавания и предлагается новый подход к изучению студентами курса «ОБЖД и ОТ».

Статья рассматривает курс «ОБЖД и ОП» как область научных знаний, охватывающая теорию и практику защиты человека от опасных и вредных факторов во всех сферах человеческой деятельности. Во всех государственных образовательных стандартах, практически всех направлений указано, что при знакомстве с дисциплиной «Безопасность жизнедеятельности» учащиеся должны овладеть такой компетенцией как «владение основными методами защиты производственного персонала и населения от возможных последствий аварий и катастроф техногенного и природного характера».

Цель и задачи дисциплины: вооружить студентов теоретическими знаниями и практическими навыками, необходимыми для идентификации опасных и вредных факторов природного и антропогенного происхождения в любых условиях его деятельности; научить грамотно применять существующие способы защиты от опасностей; ознакомить студентов с основными методологическими подходами к прогнозированию возникновения и оценки последствий чрезвычайных ситуаций.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, профессиональная подготовка, несчастные случаи, методика преподавания.

THE RELEVANCE OF STUDYING THE COURSE «BASICS OF LIFE SAFETY AND LABOUR PROTECTION» IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Y. Plisko, J. Pasechnik

The author of the article clarifies the importance of teaching the discipline «Basics of life safety and labour protection» (BLS and LP) in higher education institutions (HEI). It notes the linkage with other General University disciplines, normative-legal base in the field of safety of human life, which provides on the legislative level the relevance of the teaching and its purpose. In scientific exploration it has been violated the basic problems of teaching, factors contributing to the improvement of learning material, assignments, and also the classic approaches to teaching. It has been discussed the ways to improve the teaching methods and proposed the different approach to the study of the students of the course «BLS and LP».

«BLS and LP» is a field of scientific knowledge that covers the theory and practice of protecting people from dangerous and harmful factors in all areas of human activities, maintaining health and safety in the environment. All state educational standards virtually of all areas stated that when the students start training the subject «BLD and LP» they must master the following competencies as «the knowledge of the main methods of protection of production staff and population from possible consequences of accidents and disasters of technogenic and natural character».

The purpose and objectives of the course are the following: to equip students with theoretical knowledge and practical skills necessary to identify dangerous and harmful factors of natural and anthropogenic origin in all conditions of its activities, to teach them properly apply the existing methods of protection from danger, to acquaint students with basic methodological approaches to forecasting the occurrence and evaluation of consequences of emergency situations.

Keywords: Life safety, occupational safety, training, accidents, methods of teaching.

Пліско Юрій Володимирович – старший викладач кафедри «Загально-технічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: pliskoej@ukr.net

Plisko Yuri Volodymyrovych – Senior Lecturer of the Department «General Technical Disciplines, Life Safety and Automotive Engineering» SHEI «Donbass State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: pliskoej@ukr.net

Пасечник Юлія – студент другого курсу напряму підготовки «Соціальна робота», педагогічного факультету, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Pasechnik Julia – a second year student of the specialty «Social Work», Pedagogical Faculty, SHEI «Donbass State Pedagogical University».